

Stappenplan bij de schoolscaan

Versie gespecialiseerd onderwijs

1. Het stappenplan als hulpmiddel bij de schoolscaan

De schoolscaan binnen het kwaliteitszorgbeleid: aansluiten bij wat scholen al doen

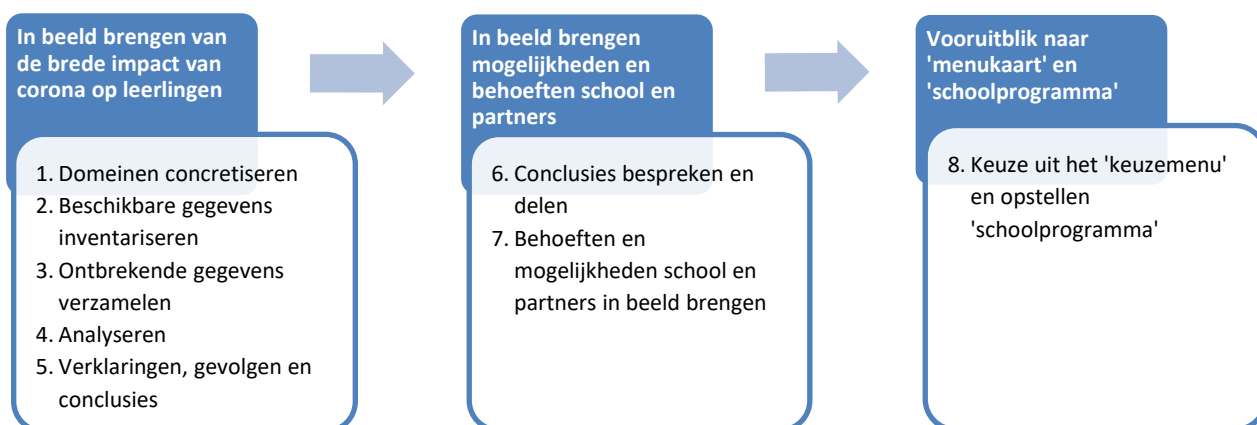
Van alle scholen in het funderend onderwijs wordt verwacht dat zij een 'schoolscaan' uitvoeren. Met dit proces krijgen zij zicht op de vertraging, versnelling en ontstane of verergerde problematiek bij leerlingen als gevolg van de coronacrisis. In wezen gaat het erom dat scholen in hun reguliere kwaliteitszorgsystematiek expliciet nadenken over de brede impact van corona op leerlingen, over de mogelijkheden en behoeften van de school en partners en vooruitblikken op de 'menukaart' met effectieve interventies. In ['De schoolscaan op hoofdlijnen'](#) lichten wij dit uitgebreider toe.

Doelgroep van dit stappenplan en webinars

Veel scholen en schoolbesturen zijn zelf al bezig om de gevolgen van corona binnen hun eigen kwaliteitszorgsystematiek in beeld te brengen. Voor hen zal dit stappenplan waarschijnlijk weinig nieuws bevatten. Sterker nog, we hebben in dit stappenplan dankbaar gebruik gemaakt van hun expertise, samen met die van toets-, jeugd- en welzijnexperts. Ook voor veel andere scholen zullen veel van de stappen in dit stappenplan zeer herkenbaar zijn omdat ze aansluiten bij fasen in het eigen kwaliteitszorgsysteem. Zij kunnen dit stappenplan eventueel lezen met oog op mogelijke aanvulling op wat ze al doen, en er voor de rest snel 'door heen lopen'. Tegelijkertijd realiseren we ons dat er ook scholen zijn voor wie de stappen in dit stappenplan wellicht wat verder af staan van hetgeen ze doorgaans doen. Met name voor deze laatste groep kan dit stappenplan meerwaarde bieden. In aanvulling op dit stappenplan organiseert het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) enkele webinars waarin dit stappenplan verder wordt toegelicht en deelnemers vragen kunnen stellen.

Het stappenplan op hoofdlijnen

Het stappenplan bestaat uit acht stappen in drie fasen, die we in afzonderlijke paragrafen beschrijven.

Wat weten we al uit onderzoek over de impact van corona op de ontwikkeling van leerlingen?

Impact op kennis en vaardigheden

Op basis van de COVID-19 monitor van de inspectie is al een en ander bekend over de impact van corona op de ontwikkeling van de kennis en vaardigheden van leerlingen in het gespecialiseerd onderwijs. De [derde meting](#) vond plaats in oktober 2020. In het speciaal onderwijs (so) gaf twee derde van de scholen aan dat er leerlingen waren die zich niet conform hun ontwikkelingsperspectief ontwikkelden. Leerlingen hebben volgens leraren vertraging op het gebied van taal en rekenen, maar vaker werden aspecten genoemd horend bij vakoverstijgende leergebied 'leren leren'. In het voorgezet speciaal onderwijs (vso) gaven alle scholen aan dat er leerlingen waren die zich niet conform hun ontwikkelingsperspectief ontwikkelden. Met name de praktijkvorming bleek een knelpunt te zijn.

Impact op welbevinden

Uit verschillende onderzoeken (die soms kijken naar verschillende periodes, verschillende leeftijden en verschillende aspecten van welbevinden) komt een relatief divers beeld naar voren over de gevolgen van de corona-crisis op het welbevinden van kinderen en jongeren. Er zijn onderzoeken die een achteruitgang van welbevinden laten zien, terwijl er ook (kleinere) onderzoeken zijn waaruit het beeld ontstaat dat veel kinderen geen grote achteruitgang ondervinden in hun welbevinden. In het geval er sprake is van toenemende problematiek door corona, gaat het relatief vaak om kinderen die al voorafgaand aan de crisis sociaal-emotionele problematiek hadden. Uit onderzoek is bekend dat psychische klachten tijdens en na een crisis doorgaans snel afnemen, zodra het 'gewone leven' weer wordt hervat. Echter is veel onderzoek gebaseerd op korte crises, en niet per se op een langere, sluimerende crisis zoals bij corona.

2. In beeld brengen impact coronacrisis op de ontwikkeling van leerlingen

De analyse in de schoolscan richt zich op drie domeinen:

- Vakspecifieke kennis en vaardigheden: in beginsel alle leergebieden en niet alleen taal en rekenen.
- Vakoverstijgende kennis en vaardigheden: naast sociaal-emotionele ontwikkeling en welbevinden gaat het hierbij bijvoorbeeld om leren leren, zintuigelijke en motorische ontwikkeling, spelontwikkeling, en ruimtelijke oriëntatie en mobiliteit.
- Praktijkvorming: hierbij gaat het om de kennis en vaardigheden die een deel van de leerlingen in het praktijkonderwijs (pro) en het vso in stages verwerven.

Stap 1 Concretiseren van de ontwikkelingsdomeinen

Tijdens deze stap bepaalt u voor elk van de domeinen voor welke leergebieden uw school de ontwikkeling van leerlingen in beeld gaat brengen. We realiseren ons dat een brede scan over alle leergebieden in het voorjaar van 2021 voor veel scholen niet haalbaar is. Er kan in dat geval een prioritering aangebracht worden in leergebieden en binnen leergebieden in onderwerpen. Hulpmiddelen daarbij zijn leerlijnen en ontwikkelingslijnen waarin de kerndoelen zijn uitgewerkt. Daarnaast kan rekening gehouden worden met het uitstroomperspectief van leerlingen.

U kunt de bevindingen van deze eerste stap opnemen in een overzicht van de leergebieden waarvoor u de ontwikkeling van leerlingen in beeld wilt brengen. Dit overzicht is een intern werkdocument voor uw school en wordt gebruikt in de volgende stappen.

Stap 2 Beschikbare gegevens inventariseren

Voor alle leergebieden uit het overzicht van stap 1 kijkt u of u beschikt over gegevens om de ontwikkeling van leerlingen in beeld te brengen. We bedoelen de term ‘gegevens’ breed (zie ook onderstaand kader); het gaat zeker niet alleen om cijfers en toetsuitslagen, maar ook om bijvoorbeeld gegevens afkomstig uit gesprekken en observaties. Ongetwijfeld maken veel van deze gegevens al deel uit van uw leerlingvolgsysteem.

Voorbeelden van gegevens over de leergebieden

Alle leerlingen in het gespecialiseerd onderwijs hebben een ontwikkelingsperspectiefplan (OPP). In dit OPP staan onder meer de onderwijsbehoeften en onderwijsleerdoelen en de manier waarop de school gaat werken aan deze doelen (onderwijs- en zorgaanbod). De leerdoelen uit het OPP worden minimaal jaarlijks geëvalueerd door de school met de ouders; vaak is er ook een halverwege het schooljaar evaluatie.

De evaluatie van de OPP's vormt een waardevolle en bruikbare gegevensbron voor de schoolscan. Voor deze evaluatie maken scholen gebruik van meerdere gegevens, zoals scores op methode-onafhankelijke toetsen uit het leerlingvolgsysteem, scores op methodegebonden opdrachten en toetsen, een volgsysteem voor sociaal-emotionele ontwikkeling, een sociale veiligheidsmonitor, observaties door leraren en zorgprofessionals, leerlingbesprekingen in het (ondersteunings)team en gesprekken met ouders en leerlingen. Naast deze meer ‘algemene’ gegevens gebruiken veel scholen ook gegevens die specifiek zijn voor bepaalde uitstroombroeken. Voorbeelden daarvan zijn beoordelingen van praktijkopdrachten, informatie uit de stageverslagen van leerlingen, het aantal behaalde branchecertificaten en het aantal behaalde deelcertificaten.

Lang niet alle hiervoor beschreven gegevens zijn in cijfers uit te drukken, maar daarom zijn ze zeker niet minder waardevol. Idealiter gebruikt u bij de ‘zachte’ gegevens meerdere bronnen. Bijvoorbeeld door het welbevinden van de leerlingen te baseren op een inschatting van zowel de leraar/mentor als van de leerling en/of de ouders en de zorgprofessionals.

Naast de evaluatie van de OPP's beschikken scholen over andere gegevens die in de huidige coronatijd waardevolle aanvullingen kunnen bieden. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om signalen van ouders, signalen op basis van de incidentenregistratie, gegevens over stages die niet zijn doorgegaan en gegevens over lessen die niet zijn doorgegaan vanwege de tijdelijke lockdown, inclusief het deel daarvan dat niet door afstandsonderwijs is vervangen.

Als u het overzicht uit stap 1 heeft aangevuld met alle bestaande relevante gegevensbronnen, heeft u ook direct zicht op de ‘witte vlekken’: de leergebieden waarvan u wel zicht wilt hebben op de ontwikkeling van leerlingen, maar waarvoor u nog geen gegevens in huis heeft.

Stap 3 Ontbrekende gegevens verzamelen

Als er ‘witte vlekken’ zijn, bepaalt u op welke manier u aanvullende gegevens gaat verzamelen. Daarbij kunt u gebruik maken van bestaande werkwijzen, overlegstructuren en contacten van uw school. Het gaat dan bijvoorbeeld om de driehoek school-leerling-ouders. Op basis van gesprekken met leerlingen en/of hun ouders¹ kunt u een indruk krijgen van onder meer het gevoel van competentie op verschillende leergebieden en van positieve en negatieve ervaringen tijdens de periode van afstandsonderwijs.

¹ [Stichting Ouders & Onderwijs](#) ontwikkelt hier op dit moment een gesprekswijzer voor.

Voor scholen die van plan zijn aanvullende gegevens te verzamelen over het welbevinden² en de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen kunnen observaties en gesprekken met leerlingen snel zicht geven op de groep leerlingen die misschien extra ondersteuning nodig heeft.³ Op deze specifieke groepen leerlingen kunt u extra inzoomen door gebruik te maken van de gebruikelijke route via de ondersteuningsstructuur.

Denk bij het verzamelen van aanvullende gegevens ook aan mogelijkheden om gebruik te maken van de expertise en capaciteit buiten de school, bijvoorbeeld bij (andere scholen van) uw eigen bestuur, ondersteuning vanuit uw bestuursbureau, binnen het samenwerkingsverband of bij partners rondom de school zoals jeugdzorg en GGD.⁴

Stap 4 Analyseren

Deze stap start met het overzichtelijk in beeld brengen van de verzamelde gegevens op meerdere niveaus: individueel niveau, per (jaar)groep en schoolniveau. Omdat de ontwikkelingscurve van leerlingen in het gespecialiseerd onderwijs vaak grillig verloopt en omdat het om een uitzonderlijk jaar gaat, is het raadzaam om in de analyse vooral te kijken naar de ontwikkeling van leerlingen ten opzichte van zichzelf (voor corona). In onderstaand kader geven we als voorbeeld enkele hulpvragen voor het maken van relevante vergelijkingen om de gegevens te duiden.

Voorbeelden van hulpvragen op drie niveaus

Leerling:

- Bij welke leerlingen is er een plotselinge afwijking in ontwikkeling ten opzichte van de doelen in het OPP?
- Welke leerlingen vallen positief of negatief op in vergelijking met hun groepsgenoten? Denk hierbij bijvoorbeeld ook aan leerlingen met een vergelijkbare problematiek.

Groep:

- Laten alle groepen (ongeveer) hetzelfde beeld zien of zijn er groepen die afwijken?
- Op welke onderdelen van de leerlijnen worden verwachte doelen niet of juist wel behaald?⁵

School:

- Welke verschillen ziet u per leergebied voor de gemiddelde ontwikkeling van leerlingen in de periode vóór corona en de periode sinds corona?
- Laten alle leergebieden (ongeveer) hetzelfde beeld zien of zijn er leergebieden die afwijken? Denk hierbij bijvoorbeeld aan de praktijkvorming in gevallen waarin stages door corona niet door zijn gegaan.

De overzichten die met leerlingvolgsystemen te maken zijn, bieden diverse mogelijkheden om vergelijkingen in beeld te brengen. Voor eventuele vragen of hulp daarbij kunt u bij de aanbieders van deze systemen terecht of bijvoorbeeld bij een bovenschools kwaliteitszorgmedewerker.

Op basis van de analyses heeft u aan het einde van deze stap zicht op opvallende zaken in de ontwikkeling van uw leerlingen. Deze hebben betrekking op:

² [Welbevinden op school](#) omschrijft mentaal welbevinden als *een positieve geestelijke gezondheid, bepaald door optimisme, zelfvertrouwen, geluk, vitaliteit, gevoel van betekenis hebben, eigenwaarde, ervaren van ondersteuning uit de omgeving en het goed weten om te gaan met de eigen emoties.*

³ Het gaat daarbij bijvoorbeeld om leerlingen waarbij de werkhouding en motivatie sterk verminderd zijn in de coronaperiode, leerlingen die langdurig 'thuiszitten' (al voorafgaand aan corona of juist uit voorzorg of angst voor corona) of om leerlingen die geen afstandsonderwijs hebben ontvangen, maar (nood)opvang kregen.

⁴ Op het vlak van signalering van welbevinden wijst het Trimbos instituut op twee brochures: voor [po](#) en voor [vo](#), die deels ook van toepassing kunnen zijn voor het gespecialiseerd onderwijs.

⁵ Voor taal en rekenen leveren niet alleen de zogenaamde fouten- en categorieënanalyses van methode-onafhankelijke toetsen hiervoor gegevens, maar kunnen juist ook methodegebonden opdrachten en toetsen hier zicht op geven.

- een schoolbreed overzicht van de (onderdelen van) leergebieden waar de ontwikkeling van leerlingen relatief gezien het meest vertraagd is;
- een overzicht van de groepen die afwijken van het schoolbrede beeld;
- een overzicht van de leerlingen die positief of negatief opvallen.

Stap 5 Mogelijke verklaringen zoeken, gevolgen inschatten en conclusies formuleren

Het is van belang om na te denken over mogelijke verklaringen voor opvallende zaken. Niet als 'wetenschappelijke' oefening, maar om te bepalen waar u de aangrijpingspunten bij het wegwerken van vertragingen kunt zoeken. Het maakt bijvoorbeeld uit of vertragingen (beperktere leergroei dan voorheen) veroorzaakt zijn doordat de onderwijshoud nog niet is aangeboden (denk bijvoorbeeld aan stages of beroepsgerichte vakken) of doordat leerlingen zich de aangeboden onderwijshoud niet goed hebben eigen gemaakt. Ook schat u in of bepaalde (cognitieve) achterstanden pas kunnen worden ingelopen als eerst de motivatie op peil wordt gebracht, en of sommige sociaal-emotionele problemen zich 'vanzelf' oplossen als er weer structuur in de klas zit en er weer geleerd wordt. De periode sinds de (gedeeltelijke) heropening van de scholen biedt hiervoor waardevolle informatie.

Aan het eind van deze fase heeft u een beeld van de vertragingen en versnellingen inclusief een eigen inschatting van de oorzaken en gevolgen. Op basis hiervan kunt u conclusies trekken over welke vertragingen op welk niveau om actie vragen. Deze conclusies kun u kernachtig beschrijven in een zelfgekozen of met andere scholen (bijvoorbeeld in uw bestuur) afgesproken 'format', bijvoorbeeld aansluitend op formats in uw reguliere kwaliteitszorg.

3. In beeld brengen behoeften en mogelijkheden van de school en partners

Het tegengaan van de gevolgen van de coronacrisis vraagt veel van scholen, in een fase waarin het op de scholen nog lang niet 'bij het oude' is. Afhankelijk van de gehanteerde kwaliteitszorgsystematiek (en bovenschoolse ondersteuning) is de analyse en planvorming zelf al een extra belasting, nog los van de uitvoering die de komende jaren volgt. Naast het in beeld brengen van de ontwikkeling van uw leerlingen heeft u daarom in de analyse ook oog voor de belastbaarheid van het team en zijn behoeften.

Stap 6 Conclusies bespreken en delen

De eerste stap in deze fase is het bespreken van de conclusies uit de schoolscan. We adviseren de conclusies te bespreken met:

- Het schoolteam: de conclusies kunnen in dit gesprek worden gebruikt om te prioriteren waarmee de school aan de slag gaat. Relevant daarbij is een onderscheid tussen niveau van de hele school, groep of leergebied en de leerling. Bij deze prioritering zijn de leerlijnen en ontwikkelingslijnen een hulpmiddel met het oog op het bewaken van de doorgaande lijn.
- Ketenpartners om de school, waaronder het samenwerkingsverband en gemeentelijke partners uit de ondersteuningsstructuur.
- Ouders voor zover dit betrekking heeft op een specifieke aanpak voor hun kind en/of bijstelling van het OPP.
- De medezeggenschapsraad (die uiteindelijk moet instemmen met het schoolprogramma) voor het bespreken van de algemene conclusies.

Stap 7 In beeld brengen behoeften en mogelijkheden van de school en partners

Vervolgens bekijkt u wat de conclusies vragen van het personeel⁶ en maakt u inzichtelijk op welke punten aanvullende expertise en extra capaciteit nodig is. We adviseren hierbij een brede blik te hanteren en ook te kijken naar hulp van buiten de school. Denk hierbij aan zaken die bovenschools aangepakt kunnen worden, en aan de hulp van externe (keten)partners en ondersteuners. Tot slot kunnen vertragingen in de ontwikkeling van leerlingen gevolgen hebben voor de toelaatbaarheidsverklaringen van leerlingen. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om leerlingen die eigenlijk niet uit kunnen stromen omdat hun stage niet is doorgegaan of aan leerlingen die hun diploma niet behaald hebben. In dergelijke gevallen is afstemming met het samenwerkingsverband en met partners uit de ondersteuningsstructuur nodig.

Aan het eind van deze fase heeft u het beeld van de vertragingen en versnellingen van uw leerlingen geprioriteerd tot een voor uw team (met hulp) te behappen geheel en is duidelijk waar extra hulp van buiten (nodig) is.

4. Vooruitblik naar 'menukaart' en 'schoolprogramma'

Hier onder geven we een korte vooruitblik naar de 'menukaart'. Over deze menukaart en het keuzeproces wordt u binnenkort apart geïnformeerd.

Stap 8 Keuze uit de 'menukaart' en opstellen 'schoolprogramma'

In deze stap combineert u de conclusies over de ontwikkeling van leerlingen en de mogelijkheden en belastbaarheid van het team en partners en kiest u passende interventies. Daarvoor maakt u gebruik van de 'menukaart' van interventies op de website van het Nationaal Programma Onderwijs. In deze 'menukaart' wordt uiteengezet welke interventies onder welke voorwaarden aannemelijk of bewezen effectief kunnen zijn. Uiteraard is het hierbij zaak om ook aandacht te besteden aan de vraag wat er hiervoor vanuit school extra nodig is en wat partners uit uw ondersteuningsstructuur en het schoolbestuur kunnen betekenen of wat gezamenlijk gedaan kan worden.

Om de administratieve last te beperken kan het handig zijn om het opstellen van het schoolprogramma zo veel mogelijk te laten meelopen in de bestaande planningscyclus.

- op leerlingniveau gaat het om het OPP;
- per groep kan het gaan om de leerstofjaarplanning en/of het groepsplan;
- op schoolniveau gaat het om het jaarplan (waarin veel scholen het vierjarige schoolplan uitwerken).

Aan scholen wordt gevraagd om bij de start van het nieuwe schooljaar 2021/2022 een aantal vragen over de scan en het schoolprogramma te beantwoorden. Aan het einde van ieder jaar wordt van schoolbesturen verwacht dat zij via het jaarverslag verantwoording afleggen over de uitvoering en resultaten van het schoolprogramma en de besteding van de middelen.

⁶ In termen van vakmanschap veerkracht en inzetbaarheid om te voorkomen dat het team (nu of in de komende jaren) 'omvalt'.